

AgEcon SEARCH

RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

GOSPODARKA NARODOWA

3
(247)
Rok LXXX/XXI
marzec
2012
s. 43-60

Marta KIGHTLEY*

Stosunki gospodarcze pomiędzy Republiką Korei a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną¹

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest analizie współpracy gospodarczej pomiędzy Republiką Korei i Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną. Autorka przedstawia przebieg kontaktów gospodarczy pomiędzy krajami od początku ich nawiązania do chwili obecnej, analizuje uwarunkowania nawiązania współpracy ekonomicznej oraz przyczyny zmian w polityce obu państw. Autorka wykazuje, że dynamika relacji gospodarczych między krajami jest pochodną przeciwstawnych celów politycznych, które partnerzy próbują realizować. Korea Północna angażuje się we współpracę, aby uzyskać środki niezbędne do utrzymania urzędującej elity przy władzy. Celem Korei Południowej jest natomiast zwiększenie bezpieczeństwa na półwyspie, poprzez zmiany prowadzące do otwierania reżimu północnokoreańskiego na świat zewnętrzny i przemiany polityczne na północ od strefy zdemilitaryzowanej.

Analiza opiera się na modelu decyzyjnym czerpiącym z teorii gier, który ujmuje dostępne krajom strategie działania w postaci różnych poziomów zaangażowania we wzajemną wymianę gospodarczą oraz przewidywane konsekwencje ich zastosowania. Model ten pozwala zarówno tłumaczyć dotychczasowe zmiany w międzykoreańskich stosunkach gospodarczych jak i prognozować przyszłe zachowania partnerów gospodarczych.

Słowa kluczowe: międzykoreańskie stosunki gospodarcze, Korea Południowa, Korea Północna, Kaesong Industrial Complex

Kody JEL: F59, P33, P45

Artykuł wpłynął do druku 27 grudnia 2011 r.

* Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Katedra Historii Myśli Ekonomicznej, e-mail: msora@sgh.waw.pl

¹ Artykuł oparty na opracowaniu przygotowanym w ramach działalności statutowej Kolegium Zarządzania i Finansów SGH.

Wstęp

Sytuacja gospodarcza Korei Północnej i Południowej jest najbardziej dramatycznym przykładem efektywności dwóch odmiennych typów zarządzania gospodarką. Na północ od 38. równoleżnika leży dawniej bardziej rozwinięta, z dostępem do surowców naturalnych, dziś pogrążona w skrajnym ubóstwie Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna (KRL-D). Po stronie południowej znajduje się stworzona przez ten sam naród dynamiczna, nowoczesna gospodarka Republiki Korei (RK), przykład jednego z najbardziej spektakularnych cudów gospodarczych. Trudno o większy kontrast, według szacunków PKB Korei Północnej stanowi dziś mniej niż 3% PKB dwukrotnie większej RK [BoK, 2010].

Kontakty pomiędzy obydwojma państwami koreańskimi, oficjalnie pozostającymi w stanie wojny, są znikome. Jedną z niewielu form wiążących je relacji jest współpraca gospodarcza, zainicjowana pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. i silnie promowana w pierwszych latach XXI w. Strona południowo-koreańska oraz międzynarodowa opinia publiczna przypisywały nawiązaniu tych relacji duże znaczenie polityczne, wierzone, że będą prowadzić do znaczących przemian w KRL-D. Korea Północna zaangażowała się w ten proces zgoła z innych względów. Upadająca gospodarka kraju i pełna zależność od pomocy z Chin zagrażały stabilności reżimu. Pozyskanie nowego źródła dochodów było warunkiem utrzymania władzy przez obecnych rządzących oraz konserwacji istniejącego systemu.

Dynamika relacji gospodarczych pomiędzy państwami koreańskimi jest pochodną odmiennych celów przez nie forsowanych. Kontakty gospodarcze między państwami koreańskimi odpowiadają warunkom zbliżonym do gry o sumie zerowej, w której partnerzy znając tabelę wypłat dla obu stron, dobierają strategię, która pozwoli im zmaksymalizować wygraną i zmotywować drugą stronę do niezbędnej współpracy.

Sytuacja gospodarcza na Półwyspie Koreańskim

Zarys ogólny

Podział Półwyspu Koreańskiego wzdłuż 38. równoleżnika w 1945 r. doprowadził do oddzielenia zdecydowanie bardziej uprzemysłowionej północnej części Korei zamieszkałej przez lepiej wykształconą ludność od zacofanego, całkowicie pozbawionego surowców naturalnych i głównie rolniczego, południa. Początkowo znaczna, a od połowy lat sześćdziesiątych malejąca przewaga gospodarcza po stronie KRL-D utrzymywała się do połowy lat siedemdziesiątych. W tym okresie Korea Północna zaczęła borykać się z problemami ekonomicznymi związanymi z przechodzeniem od rozwoju typu ekstensywnego do intensywnego. Kłopotom tym towarzyszyło rosnące zadłużenie Korei Północnej w zachodnich bankach, przypadające na okres kryzysów naftowych. Odmowa spłaty rosnącego

zadłużenia spowodowała utratę zaufania kraju na Zachodzie i całkowite uzależnienie KRL-D od pomocy ze strony hegemonu bloku wschodniego – ZSRR [Robinson, 2007, s. 146-166]. W tym czasie Korea Południowa przechodziła intensywny okres industrializacji pod rządami prawicowej dyktatury wojskowej wspieranej przez USA. Od połowy lat sześćdziesiątych XX w. gospodarka RK przez następne trzy dekady praktycznie nieprzerwanie rozwijała się w bardzo wysokim tempie około 8,1% rocznie (por. [Song, 2003]). Obecnie Republika Korei jest krajem demokratycznym, ósmym eksporterem świata, a PKB *per capita* na poziomie niemal 30.000 dol. według parytetu siły nabywczej [IMF, 2011] pozwala zaliczyć ją do grupy krajów rozwiniętych. Kraj cieszy się wysokim wzrostem gospodarczym i spektakularnymi sukcesami na arenie międzynarodowej, do których zaliczyć można między innymi eksport elektrowni atomowych opartych na własnych technologiach, czy goszczenie w 2010 r. szczytu G20.

Specyfika gospodarki północnokoreańskiej

System gospodarczy Korei Północnej wzorowany jest na radzieckim modelu gospodarki centralnie planowanej, opartej na własności państwowej lub społecznej. PKB *per capita* kraju szacuje się na około 1000 dol. [BoK, 2010]². W ocenach ekspertów, gospodarka kraju obecnie jest w stanie upadłości. Brak inwestycji odtworzeniowych, importu niezbędnych surowców w tym energetycznych oraz zawodność systemu planowania gospodarczego powodują, że przedsiębiorstwa produkcyjne działają przy wykorzystaniu poniżej 30% potencjału (por. [Feng, 2010]). Kurcząca się gospodarkę oficjalną wypełnia coraz bardziej rozwijający się, czarnorynkowy sektor prywatny, tworząc w ten sposób dualny system ekonomiczny. Szacuje się, że około 70% ludności zaopatruje się w szarej strefie (por. [Noland, 2007]). Jest to możliwe dzięki powszechnie panującej korupcji, pozwalającej na funkcjonowanie poza granicami prawa w sferze gospodarczej (np. [Haggard, Noland, 2010]). Gospodarka północnokoreańska jest w dużej mierze autarkiczna, wymiana międzynarodowa kształtuje się na poziomie niespełna 20% PKB [BoK, 2010]. Ideologią państwową jest doktryna *Juche*, tłumaczona jako samodzielność, która w warstwie ekonomicznej oznacza niezależność od innych krajów. Paradoksalnie, w rzeczywistości od początku lat osiemdziesiątych XX w., KRL-D uzależniona jest od pomocy zagranicznej (por. [Myers, 2010]).

² Brak oficjalnych, wiarygodnych i weryfikowalnych danych o stanie gospodarki KRL-D powoduje, że znaczna część wiedzy na temat gospodarki kraju pochodzi z informacji pozyskiwanych od uciekinierów, od organizacji międzynarodowych niosących pomoc mieszkańcom KRL-D, z danych wywiadowczych lub od partnerów handlowych. Podawane w artykule dane makroekonomiczne dotyczące Korei Północnej są danymi szacunkowymi, przygotowywanymi przez południowokoreański bank centralny.

Tablica 1

Porównanie wybranych danych makroekonomicznych dla Korei Południowej i Korei Północnej za 2010 r.

	Korea Południowa	Korea Północna
Liczba mieszkańców w mln	48,9	24,2
DN w mld USD	1.019,4	26,1
DN <i>per capita</i> w USD	20.856	1.077
Dynamika realnego PKB	6,20%	-0,50%
Eksport w mld USD	466,4	1,5
Import w mld USD	425,2	2,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych publikowanych przez Bank of Korea [2020]

O obecnej, niezwykle trudnej, sytuacji gospodarczej kraju przesądziło załamanie w latach dziewięćdziesiątych XX w., związane z upadkiem ZSRR, głównego partnera gospodarczego KRL-D. Wśród innych przyczyn zapaści gospodarczej wymienia się dodatkowo: katastrofy naturalne, śmierć charyzmatycznego lidera Kim Ir Sena oraz równoległe, bezwzględne dążenie obecnych elit kraju do utrzymania władzy. Rezultatem braku umiejętności przystosowania się do nowych warunków funkcjonowania była śmierć głodowa około 1 mln obywateli KRL-D, przy 30% spadku PKB kraju (np. [Eberstadt, 2004]).

Utrzymanie władzy przez dotychczasowe elity wymagało w takiej sytuacji zahamowania degradacji materialnej i populacyjnej państwa. Oprócz regularnie otrzymywanej pomocy z Chin³, w grę realnie wchodziło zaangażowanie trzech państw ze względów geopolitycznych, bezpośrednio zainteresowanych sytuacją kraju: USA, RK i Japonii. Już w latach dziewięćdziesiątych XX w. pod wpływem informacji o klęsce głodu, KRL-D stało się największym, spośród krajów azjatyckich, odbiorcą amerykańskiej pomocy humanitarnej. Dostęp do zwiększonej pomocy ze strony największych przeciwników komunistycznej Korei wymagał jednak zmiany wizerunku KRL-D z państwa wrogiego na państwo poszukujące porozumienia, transformujące się. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych Kim Dzong Il rozpoczął kampanię uśmiechów (ang. *charm campaign*). Skutkiem tej kampanii było między innymi nawiązanie stosunków dyplomatycznych z licznymi krajami oraz szereg szczytów z przywódcami państw ościennych, w tym najważniejszy – międzykoreański [Lim, 2006].

Głód lat dziewięćdziesiątych oraz napływ pomocy humanitarnej z zagranicy, przyczyniły się do uruchomienia procesu oddolnej komercjalizacji gospodarki i niekorzystnych dla reżimu zmian społecznych (np. [Noland, 2007]). Rozwijająca się rynkowa szara strefa zaczęła podważać podstawy systemu, poprzez tworzenie się „klasy średniej”, która sobie, nie reżimowi zaczęła zawdzięczać

³ Chiny utrzymują pomoc dla KRL-D na tym samym poziomie. Odcięcie pomocy spowodowałoby głębokie zmiany w relacjach między krajami, potencjalny niekontrolowany upadek reżimu mógłby istotnie zagrozić interesom bezpieczeństwa Chin. Nie mają jednak woli ani interesu szerzej angażować się gospodarczo w Korei Północnej (por. [Feng, 2010]).

utrzymanie. Działające bazarki przyczyniały się ponadto do rozpowszechniania informacji o świecie zewnętrznym i stały się zarzewiem krytycznego myślenia w systemie opartym na skrajnej indoktrynacji (np. [Noland, 2010]).

Władze kraju widząc, że działanie rynku powoduje erozję systemu, podjęły decyzję o ograniczeniu zarówno napływu pomocy humanitarnej – wydalając pracowników międzynarodowych organizacji humanitarnych, jak i zawieszając funkcjonowanie bazarków. Kulminacją tego procesu nastawionego na odzyskanie kontroli nad gospodarką była reforma monetarna przeprowadzona, bez zapowiedzi, pod koniec 2009 r. Bezpośrednim celem wymiany pieniądza była likwidacja „niezależnych fortun” pochodzących z nielegalnego handlu. Reforma doprowadziła jednak do ogromnego chaosu cenowego i pokazała, że państwo nie jest już w stanie zastąpić działania równoległej gospodarki.

Stosunki gospodarcze między państwami koreańskimi

Obecny stan współpracy gospodarczej pomiędzy KRL-D i RK jest kształtowany przez:

- projekty zainicjowane w ramach polityki zbliżenia, prowadzonej w latach 1998-2008 przez lewicowe południowokoreańskie administracje,
- radykalną zmianę koncepcji postępowania wobec Korei Północnej po objęciu w 2008 r. władzy w RK przez prawicowego prezydenta,
- reakcję Pjongjangu na ten wybór.

„Polityka słoneczna”

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. nastąpiła radykalna zmiana polityki zagranicznej KRL-D, jej celem było przyciągnięcie pomocy gospodarczej z USA, Japonii i Korei Południowej. Zwrot w polityce KRL-D zbiegł się w czasie z początkiem okresu rządów lewicowych administracji w Seulu, pragnących współpracy i pojednania podzielonego narodu⁴. Symbolicznym gestem polityki prozbliżeniowej obu krajów był pierwszy szczyt międzykoreański w Pjongjangu w 2000 r.

W warstwie gospodarczej, południowokoreańska tzw. „polityka słoneczna” zaowocowała znacznym wzrostem pomocy humanitarnej dla KRL-D oraz zapewniła wsparcie polityczne i wyłączność dla południowokoreańskiej Grupy Hyundai⁵ na zaangażowanie w szeroko zakrojone projekty gospodarcze na terenie Korei Północnej.

⁴ „Słoneczna polityka” – południowokoreańska polityka nastawiona na zbliżenie z Koreą Północną zainicjowana przez prezydenta Kim De Dzunga (uhonorowanego za nią i za działania na rzecz demokracji i praw człowieka w RK pokojową Nagrodą Nobla).

⁵ Założyciel Grupy Hyundai pochodził z terenów należących obecnie do Korei Północnej. Ten konglomerat był również nieoficjalnym „sponsorem” międzykoreańskiego szczytu z 2000 r. Bezpośrednio prowadzeniem interesów w KRL-D zajmuje się jeden z członków Grupy Hyundai, przedsiębiorstwo o nazwie Hyundai Asan.

Te wydarzenia były witane na świecie z ogromnymi nadziejami. Wydawało się, że Korea Północna będzie otwierać się gospodarczo. Dominowało przekonanie, że zaadoptuje chiński model rozwoju, który będzie prowadził do przeobrażenia gospodarki, przy utrzymaniu ścisłej władzy politycznej w rękach tej samej elity rządzącej [Kim, 2003].

Kaesong Industrial Complex

Jednym z najważniejszych, a z pewnością najbardziej trwałym, efektem „polityki słonecznej” było powstanie w Korei Północnej, w pobliżu strefy zdemilitaryzowanej, specjalnej strefy ekonomicznej, otwartej na południowo-koreańskie inwestycje [MoU, 2011, s. 69-84]. Kompleks Przemysłowy Kaesong (ang. *Kaesong Industrial Complex* – KIC)⁶ miał być wspólnym sukcesem obu krajów, miał przyczynić się do poprawy sytuacji pogrążonej w kryzysie KRL-D i pozwolić korzystać małym i średnim południowokoreańskim przedsiębiorstwom z taniej północnokoreańskiej siły roboczej. KIC miał dostarczyć KRL-D nowych technologii i miejsc pracy, a firmom z Południa nowe możliwości, ale przede wszystkim miał stać się wizytówką poprawy relacji i świadczyć o otwartości Korei Północnej. KIC miał być w końcu ważną i trwałą platformą dla kontaktów międzykoreańskich, ze względu na potrzebę stałych kontaktów, na różnym poziomie, związanych z funkcjonowaniem obiektu (por. [Yoon, 2007]).

Kompleks planowany był z niezwykłym rozmachem. W pierwszej fazie rozwoju do 2007 roku, w strefie obecnych miało być 300 południowokoreańskich przedsiębiorstw, zatrudniających 100.000 północnokoreańskich pracowników. Roczna produkcja na tym etapie miała wynosić 3 mld dol. Docelowo do 2012 r. w strefie Kaesong zatrudnienie miało znaleźć 600.000 obywateli KRL-D pracujących w około 2000 południowokoreańskich przedsiębiorstwach [Hyundai Asan, 2011].

W rzeczywistości, pod koniec 2011 r. Kompleks skupiał ok. 120 przedsiębiorstw południowokoreańskich, zatrudniających 43.000 północnokoreańskich pracowników nadzorowanych przez 750 Koreańczyków z Południa – odpowiada to 43% realizacji pierwotnych założeń dotyczących zakresu I fazy tworzenia KIC. Od początku swojej działalności wartość produkcji wyniosła ok. 1 mld dol., a eksport poza obie Koree około 140 mln dol. [MoU, 2011b].

W strefie produkuje się głównie tekstylia 55%, produkty chemiczne 10%, metale i maszyny 15%, urządzenia elektryczne i elektroniczne 18% [MoU, 2011a, s. 74]. Wszystkie produkty wytwarzane w KIC trafiają do Korei Południowej, z której część jest eksportowana do Australii, UE, Rosji i Chin. Wszystkie materiały do produkcji w strefie, a także energia elektryczna potrzebna do funkcjonowania Kompleksu pochodzą z RK [Nanto, Chanlett-Aver, 2009].

Rozwój KIC hamowany jest przez wydarzenia polityczne po obu stronach strefy zdemilitaryzowanej. Pierwsze moratorium na budowę nowych fabryk

⁶ Dla rozróżnienia, przyjęło stosować się odmienne transkrypcje dla miasta Gaesong i strefy ekonomicznej Kaesong.

strona południowokoreańska wprowadziła w 2006 r. po wystrzeleniu przez KRL-D rakiet średniego i dalekiego zasięgu.

Dla Korei Północnej działanie Kompleksu to stały dopływ niezwykle pożądanego twardej waluty. Strona południowokoreańska zainwestowała we wspólne projekty gospodarcze ponad 2,7 mld dol. Dochody Korei Północnej z podpisanych umów z Hyundai Asan wyniosły do końca 2006 r. około 1 mld dol. [Lim, 2006]. Dodatkowo KIC dostarcza reżimowi stałe przychody około 2 mln dol. miesięcznie pochodzące z części pensji odbieranych zatrudnionym tam pracownikom. Władze Korei Północnej w 2009 r. próbowały podwyższyć swoje dochody z Kaesongu poprzez wymuszenia renegotjacji umów⁷. Żądania te trafiły jednak na zdecydowany opór ze strony południowokoreańskiej.

Wycieczki

Innym ważnym obszarem działalności Hyundai Asan w KRL-D były wycieczki dla turystów z RK do trzech miejsc w Korei Północnej: Gór Diamentowych, oraz miast Gaesong i Pjongjang zainicjowane w 1998 r. Najliczniej odwiedzany był kompleks rekreacyjny w Górach Diamentowych, w który południowokoreańskie przedsiębiorstwo zainwestowało około 700 mln dol. Do 2008 r. kompleks odwiedziło około 2.000.000 turystów z Korei Południowej. Wyjazdy zostały wstrzymane po tym, jak w lipcu 2008 r. północnokoreański żołnierz zastrzelił południowokoreańską turystkę przebywającą w kompleksie. Od tego czasu strona północnokoreańska bezskutecznie naciska na wznowienie ruchu turystycznego, a co za tym idzie dochodów związanych z przedsięwzięciem.

Wymiana handlowa

Dzięki wspólnym projektom gospodarczym, RK stała się drugim po Chinach partnerem handlowym KRL-D. Wymiana z RK stanowiła w 2009 roku około 33% całego zagranicznego obrotu handlowego KRL-D i wynosiła ponad 1,6 mld dol. Zgodnie z nazewnictwem przyjętym w ustawie dotyczącej Południowo-Północnej wymiany i współpracy z 1990 r. handel między krajami jest określany jako wewnętrzny.

W 2009 r. wymiana komercyjna stanowiła 98% całkowitej wymiany towarowej. Wwóz do RK wyniósł 934 mln dol., wywóz 707 mln dol. Wymiana niekomercyjna, na którą składa się pomoc humanitarna, wyniosła 37 mln dol. W ramach wymiany komercyjnej, 56% stanowi obrót związany z funkcjonowaniem KIC. 24,5% wymiany, to produkcja na zlecenie. 15% całego wolumenu obrotów stanowi wywóz z KRL-D surowców naturalnych, runa leśnego, produktów spożywczych. Głównymi towarami w obrocie pomiędzy krajami są: tekstylia, produkty elektryczne i elektroniczne, rolne, runo leśne i ryby oraz

⁷ W 2009 r. KRL-D żądało wzrostu opłaty za dzierżawę ziemi pod KIC o 500 mln dol., czterokrotnego wzrostu płac pracowników północnokoreańskich zatrudnionych w kompleksie, natychmiastowego wybudowania hotelu robotniczego, przedszkola i dróg prowadzących do KIC [MoU, 2011a, s. 149].

maszyny. Dominującą część pomocy udzielanej Korei Północnej przez RK stanowią natomiast produkty chemiczne (głównie nawozy sztuczne) [Lim, 2006], [MoU, 2011c].

Współpraca humanitarna

Pomoc humanitarna zaczęła napływać z RK do KRL-D już na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., jednak dopiero „polityka słoneczna” przyniosła jej znaczący wzrost. Pomoc humanitarna do KRL-D dostarczana była poprzez organizacje międzynarodowe takie jak: *United Nations Children’s Fund*, *World Health Organization*, *World Food Program* czy *World Meteorological Organization*. Począwszy od pierwszego międzykoreańskiego szczytu w 2000 r., Korea Południowa przekazywała na Północ 400.000 ton ryżu i 300.000 ton nawozów sztucznych rocznie. Ze względu na podejmowanie przez Koreę Północną licznych akcji bezpośrednio zagrażających bezpieczeństwu RK, takich jak: testowanie broni atomowej czy rakiet średniego i dalekiego zasięgu, pomoc ulegała znacznej redukcji [MoU, 2011d].

Od 1994 r. Korea Południowa finansowała w 70% projekt KEDO – dostarczenia KRL-D reaktora jądrowego na lekką wodę. Ze względu jednak na niedopełnienie przez Koreę Północną wymogów porozumienia, które zakładało wszechstronne przez kraj rozwoju własnego programu jądrowego, projekt został w 2005 r. zawieszony [KEDO, 2005].

Współpraca humanitarna, poza pomocą materialną, dotyczy spotkań rodzin rozdzielonych wojną koreańską. Od 2000 r. do 2009 r. ponad 20.000 osób uczestniczyło w spotkaniach rodzinnych, osobiście lub za pośrednictwem kamer [MoU, 2011a, s. 111-113].

Efekty „polityki słonecznej”⁸

„Polityka słoneczna” nie przyniosła spodziewanych rezultatów. Początkowe nadzieje związane z otwieraniem się reżimu północnokoreańskiego, czy naśladowaniem chińskiej drogi rozwoju, okazały się przedwczesne. Rozwój wspólnych projektów gospodarczych nie przyczynił się do znaczących zmian w Korei Północnej. KRL-D nie porzuciła programu zbrojeń nuklearnych, przeciwnie, w ocenie wielu ekspertów, napływ pomocy humanitarnej pozwolił reżimowi na przeznaczenie większych środków na ten cel. Tajemnicą poliszynela szybko stał się fakt, że pomoc humanitarna docierająca do kraju przez organizacje międzynarodowe trafiała nie do najbardziej potrzebujących, a na potrzeby miliońskiej armii, a stamtąd często na czarny rynek. Potwierdziły się przypuszczenia konserwatywnych grup ekspertów, że współpraca gospodarcza krótkookresowo w znaczny sposób przyczyniła się do umocnienia reżimu w Pjongjangu (por. [Noland, 2004]).

⁸ Dyskusja na temat oceny „polityki słonecznej” przypomina kontrowersje wokół zachodniemieckiej *ostpolitik*. Z jednej strony oskarża się ją o wspieranie nieludzkiego systemu, z drugiej wysuwa się argumenty, że prowadzi ona do zbliżenia i budowania porozumienia pomiędzy stronami konfliktu.

Brak ewidentnych efektów nie oznacza jednak, że współpraca nie przyniosła żadnych pozytywnych, z perspektywy RK, zmian w KRL-D. Kontakty gospodarcze z Południem przyczyniły się do poprawy sytuacji ludności w Korei Północnej i do dynamicznego rozwoju tamtejszej szarej strefy, a wraz z nią do tworzenia się potencjalnie krytycznej wobec reżimu klasy średniej. (por. [Haggard, Noland, 2010]).

Wybór Lee Myng-baka na prezydenta RK

Jednostronność „polityki słonecznej”, charakteryzująca się brakiem znaczących koncesji ze strony KRL-D, doprowadziła do pojawienia się w RK głosów sprzeciwu. W 2007 roku wybory prezydenckie wygrał kandydat postulujący symetryczność w relacjach międzykoreańskich⁹.

Kompleksowa propozycja nowego rządu wobec KRL-D zawarta została w przedstawianym już podczas kampanii wyborczej programie „Wizja 3000 Denuklearyzacja i Otwarcie” zakładającym doprowadzenie do zwiększenia PKB per capita kraju do poziomu 3.000 dol. (około trzykrotny wzrost) w ciągu 10 lat, pod warunkiem przeprowadzenia całkowitej denuklearyzacji. Celem realizacji programu miałyby być podniesienie poziomu życia Koreańczyków Północnych, zmniejszenie różnic w poziomach rozwoju, co dałoby podstawy do stworzenia w przyszłości koreańskiej wspólnoty gospodarczej [MoU, 2011a, s. 21].

Reakcja Pjongjangu na zmianę polityki RK

Zwycięstwo konserwatywnego, proamerykańskiego kandydata na prezydenta RK po 10 latach socjalistycznej „polityki słonecznej”, liberalnej w stosunku do KRL-D, spowodowało zdecydowaną reakcję Korei Północnej.

Zapowiadana nowa polityka władz południowokoreańskich była dla Pjongjangu nie do przyjęcia. Realizacja każdego z elementów „Wizji 3000” oznaczałaby bowiem upadek reżimu. Dokonując rozbrojenia nuklearnego Korea Północna straciłaby najważniejszą kartę przetargową, dzięki której od lat zdobywa środki finansowe niezbędne do przetrwania. Z perspektywy polityki wewnętrznej, nadrzędnej dla funkcjonowania reżimu, program jądrowy oraz ogromna armia wyznaczają pozycję międzynarodową kraju i mają legitymizować problemy gospodarcze w oczach społeczeństwa. Realizacja programu gospodarczego oznaczałaby ponadto obecność południowych Koreańczyków w KRL-D, co otwierałoby społeczeństwo na informacje ze świata zewnętrznego, jednocześnie podważałoby legitymizację Północnego reżimu jako tego, który zapewnia utrzymanie i „dobrobyt”¹⁰.

⁹ Dla południowokoreańskich wyborców kwestia stosunków międzykoreańskich jest drugorzędna. Lee wygrał ze względu na swój wewnętrzny program gospodarczy.

¹⁰ Północnokoreańska propaganda utrzymuje społeczeństwo w przekonaniu, że Korea Południowa żyje w biedzie i amerykańskim ucisku.

Celem reżimu północnokoreańskiego jest utrzymanie władzy i, co najważniejsze, przywilejów elity rządzącej. Korea Północna nie dąży do samowystarczalności – przeciwnie, zależność od pomocy zewnętrznej umożliwia jej izolację – wymiana handlowa, jak i pomoc są akceptowane o tyle, o ile umożliwiają zachowanie izolacji. Dramatyczna sytuacja gospodarcza, w tym głód, są w pełni dopuszczalne, dopóki nie prowadzą do upadku systemu. Prawdziwe zagrożenie stanowi otwarcie informacyjne. Implementacja przemian gospodarczych na wzór wietnamski lub chiński czy południowokoreańskiego programu rozwojowego, doprowadziłaby, poprzez napływ informacji, do upadku reżimu. Inaczej niż w byłym Związku Radzieckim, w zjednoczonej Korei nie będzie miejsca dla północnokoreańskich elit, dlatego władze KRL-D za wszelką cenę będą starały się nie dopuścić do przemian, a jakiegokolwiek negocjacje i zapowiadane ustępstwa są jedynie grą pozorów (por. [Lankov, 2010]).

Korea Północna odpowiedziała na ograniczenie środków płynących z Seulu, znacznym wzrostem napięcia. Kolejne wydarzenia, takie jak zastrzelenie turystki, próby jądrowe, wystrzeliwanie rakiet średniego i dalekiego zasięgu, potyczki morskie, aż w końcu w marcu 2010 r. zatopienie korwety Cheonan i śmierć 46 młodych chłopców – członków załogi oraz ostrzelanie wyspy Yeonpyeong, doprowadziły do ograniczenia wymiany gospodarczej między państwami, praktycznie wyłączenie do działania strefy Kaesong.

Stan współpracy gospodarczej

Szybki wzrost wolumenu obrotów między państwami koreańskimi został zatrzymany wraz z odejściem od władzy w RK administracji socjalistycznych. W 2008 r., w pierwszym roku urzędowania prezydenta Lee Myung-bak, obroty handlowe między stronami wyniosły 1,8 mld dol., co stanowiło 1,2% wzrost w porównaniu z rokiem 2007. W latach poprzednich roczny przyrost wymiany handlowej oscylował wokół 30%. W 2009 r. wartość obrotów handlowych pomiędzy państwami koreańskimi obniżyła się prawie o 14% w porównaniu z tym samym okresem roku poprzedniego [MoU, 2011a, s. 57-65]¹¹. W połowie 2010 r., w odpowiedzi na zatopienie korwety Cheonan, Korea Południowa całkowicie wstrzymała handel z KRL-D, poza działalnością związaną z KIC¹². W samym kompleksie, wstrzymano osadzanie się nowych przedsiębiorstw i nowe inwestycje.

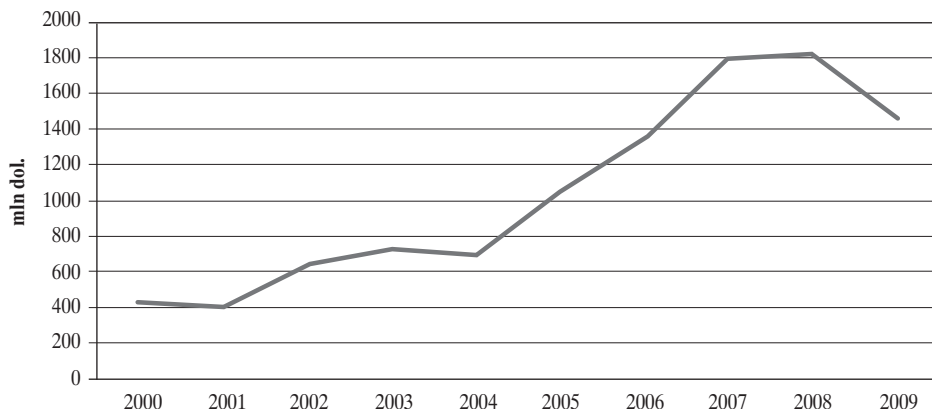
Objęcie władzy przez prawicowego prezydenta przyczyniło się również do redukcji pomocy humanitarnej. W 2009 r. wyniosła ona 84 mln USD, co stanowi 72% wartości pomocy w roku poprzednim i niespełna 20% pomocy udzielanej w czasach administracji lewicowych. To, skądinąd typowe dla rządów konserwatywnych, zjawisko wynikało bezpośrednio z zapowiedzianego przez prezydenta Lee uzależnienia udzielania pomocy od możliwości monitorowania

¹¹ Poza chłodnym klimatem politycznym do spadku międzykoreańskiej wymiany handlowej przyczyniło się też ograniczenie popytu w RK w związku ze światowym kryzysem gospodarczym.

¹² Pozwolono jednak na realizację kontraktów zawartych przed wprowadzeniem zakazu.

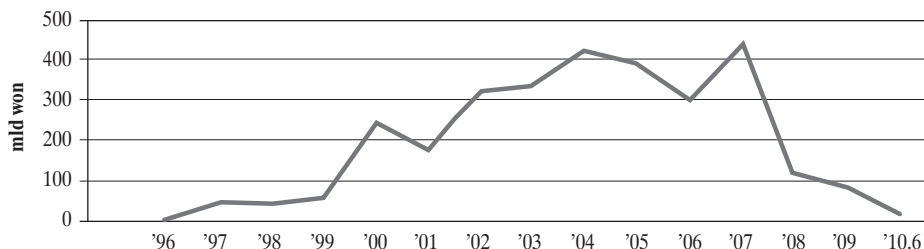
jej dystrybucji. Dalsza stopniowa redukcja pomocy była również odpowiedzią na eskalowanie napięcia w stosunkach dwustronnych przez Pjongjang. Ostatecznie po zatopieniu korwety Cheonan utrzymana została jedynie pomoc skierowana do noworodków i małych dzieci [MoU, 2011d].

Wykres 1
Wartość całkowitej wymiany handlowej RK – KRL-D w latach 2000-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie MoU [2011c]

Wykres 2
Pomoc humanitarna RK dla KRL-D w latach 1996-2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MoU [2011d]

Cele i znaczenie współpracy

Cechą determinującą charakter międzykoreańskiej wymiany gospodarczej, jest całkowita rozbieżność celów obu stron. Dla Korei Południowej wymiana gospodarcza z Północą nie ma, w warstwie podstawowej, żadnego ekonomicznego znaczenia. KRL-D natomiast prowadzi wymianę z Południem jedynie ze względu na pozyskiwane w ten sposób dochody.

Perspektywa Korei Północnej

Współpraca gospodarcza z Koreą Południową wynosi w przybliżeniu 33% północnokoreańskiej wymiany handlowej [BoK, 2010]. Stanowi ona ważne i niezastąpione źródło twardych walut, które zapewnia przetrwanie reżimu¹³. Z drugiej zaś strony lata „słonecznej polityki” doprowadziły do trwałych niekorzystnych dla reżimu zmian w społeczeństwie północnokoreańskim. Uchodźcy z KRL-D i filmy kręconych ukrytą kamerą potwierdzają, że są to rzeczywiste zmiany w świadomości społecznej stanowiące początki erozji systemu (np. [Noland, 2010]).

Celem Korei Północnej jest więc utrzymanie takiego poziomu współpracy, który zapewni dopływ środków, ale nie doprowadzi do powstania masy krytycznej, która skutecznie podważyłaby autorytet władzy.

Perspektywa Korei Południowej

Zaangażowanie Korei Południowej we współpracę gospodarczą z KRL-D w obecnej skali ma minimalne znaczenie ekonomiczne. Wymiana handlowa poza KIC to rocznie kwoty zaledwie rzędu kilkuset milionów dol. W porównaniu z całkowitym wolumenem obrotów handlowych RK na poziomie ok. 900 mld dol., to zupełny margines. Z perspektywy ocen stabilności gospodarki RK problem nuklearnie uzbrojonego agresywnego sąsiada również jedynie minimalnie obija się na ocenach wiarygodności inwestycyjnej kraju¹⁴.

Zaangażowanie gospodarcze RK w KRL-D ma praktycznie znaczenie wyłącznie polityczne, jest zatem uprawnione wtedy, gdy prowadzi do osiągnięcia celów takich jak: poprawa bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim oraz zbliżenie w ramach podzielonego narodu. Wzrost bezpieczeństwa bezpośrednio wiąże się z denuklearyzacją KRL-D. Próba zaangażowania Korei Północnej we współpracę ze światem zewnętrznym, nagradzanie oznak gotowości do współpracy i przy tym trafiać do coraz szerszych grup ludności traktowane jest jako alternatywny, wobec uciążliwych dla społeczeństwa sankcji, sposób na doprowadzenie do denuklearyzacji. Nawiązywanie stosunków między Północą i Południem, tworzenie instytucji, miało stanowić podstawę pod bardziej intensywną współpracę, która skutkowałaby w przyszłości pokojowym zjednoczeniem. W długiej perspektywie poprawa sytuacji gospodarczej Korei Północnej ułatwiłaby i zmniejszyłaby koszty przyszłej odbudowy kraju, które w naturalny sposób w większości będzie musiała ponieść RK. Ze względów humanitarnych ważna jest również poprawa sytuacji żywnościowej cywilnego społeczeństwa północnokoreańskiego (por. [Lim, 2006]).

¹³ Próby pozyskania inwestorów z innych krajów np. Unii Europejskiej ze względu na reputację kraju nie przynoszą żadnych rezultatów.

¹⁴ Wpływ ten analizowany jest między innymi przy pomocy KPSI (Korean Peninsula Security Index) stworzony przez Samsung Economic Research Institute. Wydaje się być on jednak niewielki. Rynki w bardzo niewielkim stopniu reagują na podwyższone napięcie w relacjach międzykoreańskich (por. [Lee, 2008]).

Oprócz tych podstawowych argumentów wymienia się również umożliwienie Korei Północnej osiągnięcia przychodów z niekryminalnej działalności. Są liczne dowody na to, że KRL-D osiąga dochody z produkcji opium, fałszowania waluty amerykańskiej oraz licznych towarów, handlu bronią, w tym technologiami nuklearnymi. Wśród argumentów geopolitycznych wymienia się ponadto równoważenie wpływów chińskich, znacznie zaangażowanych w KRL-D i wykazujących pewne historycznie uzasadniane pretensje terytorialne wobec północnych obszarów kraju. Pomoc gospodarcza Korei Północnej zapobiega ponadto niekontrolowanemu upadkowi zbankrutowanego reżimu.

Cele Korei Południowej można sprowadzić zatem do otwierania Korei Północnej i liberalizacji politycznej, co zgodnie z opiniami ekspertów jest jednoznaczne z upadkiem reżimu – opartego na terrorze i izolacji informacyjnej społeczeństwa. Z drugiej zaś strony, doświadczenia „polityki słonecznej” wskazują, że angażowanie się we współpracę gospodarczą z KRL-D, nawet jeżeli przynosi pozytywne efekty w sferze społecznej, to jest to działanie bardzo powolne. Krótkookresowo, wymiana gospodarcza dostarcza waluty reżimowi, przyczynia się zatem do utrzymywania wystawnego życia elity władzy, tym bardziej zmotywowanej do kontynuacji dotychczasowej polityki wewnętrznej i zbrojeń nuklearnych.

Model międzykoreańskiej współpracy gospodarczej

Podsumowując cele zaangażowania we wzajemną współpracę gospodarczą przez oba państwa koreańskie kształtują się następująco:

- Korea Południowa ma na celu otwieranie KRL-D na świat zewnętrzny, a w długim okresie, zjednoczenie podzielonego narodu. W konsekwencji oznacza to upadek reżimu północnokoreańskiego,
- Korea Północna pragnie zdobyć środki finansowe na utrzymanie funkcjonowania reżimu przy zapewnieniu szczelności bariery informacyjnej, separującej społeczeństwo od wpływów z zewnątrz.

W realizacji współpracy gospodarczej oba kraje mają zasadniczo do wyboru trzy rodzaje strategii: (1) brak współpracy, (2) współpraca na niskim poziomie oraz (3) głębokie zaangażowanie we współpracę.

Wybór strategii każdej ze stron uwarunkowany jest zachowaniem partnera. Przy założeniu, że obie strony będą stosować tę samą strategię¹⁵, mamy do czynienia z następującymi wariantami:

- 1) zupełny brak współpracy pomiędzy państwami oznacza ogromne trudności gospodarcze Korei Północnej, być może powrót klęski głodu. Sytuacja taka mogłaby doprowadzić w konsekwencji do nieprzewidywalnego przebiegu upadku reżimu lub pogłębionego uzależnienia od Chin. Oba przypadki są zarówno dla KRL-D, jak i RK niepożądane. Niekontrolowany upadek

¹⁵ Zakładam, że strony będą stosowały strategię wzajemności. Najbardziej efektywną, prostą strategię w teorii gier nazywaną strategią *Tit For Tat*. Oznacza ona, że konsekwencją wyboru gracza nr 1 jest symetryczna odpowiedź partnera.

reżimu mógłby spowodować sytuację daleko groźniejszą ze względów bezpieczeństwa niż prowadzenie nawet bardzo eratycznego dialogu ze znanym przeciwnikiem. W takiej sytuacji mogłoby dojść m.in. do rozproszenia bogatego arsenału broni zarówno konwencjonalnej, jak i masowego rażenia. Konsekwencje nagłego upadku państwa ze względów społecznych (migracje, wyżywienie, konflikty społeczne) byłyby również bardzo dotkliwe dla całego regionu;

- 2) współpraca na niskim poziomie niepowodująca drastycznych przemian w KRL-D wydaje się optymalną strategią dla tego kraju. Zapewnia ona źródło twardych walut pozwalających na utrzymanie funkcjonowania reżimu, przy tym ilość obywateli Korei Północnej wystawionych na kontakty z RK jest na tyle mała, że nie wywołuje to groźnego fermentu społecznego. Z punktu widzenia Korei Południowej ten rodzaj współpracy wcielony w życie podczas realizacji „polityki słonecznej” nie powoduje oczekiwanych przez kraj zmian;
- 3) głębokie zaangażowanie we współpracę oznaczałoby konsekwentną odbudowę i modernizację północnokoreańskiej gospodarki, powolne zasypywanie przepaści rozwojowej pomiędzy krajami. Taka strategia jest jednakże nie do przyjęcia dla Korei Północnej ze względu na pewność, że spowodowałaby obalenie obecnej władzy KRL-D. Nieuniknione w takiej sytuacji ujawnienie prawdy o świecie zewnętrznym, poziomie zamożności i swobód politycznych braci mieszkających po południowej stronie 38. równoleżnika, spowodowałoby śmiertelne dla reżimu ruchy odśrodkowe.

Pełny zestaw konsekwencji zastosowania dostępnych strategii dla reżimu północnokoreańskiego ilustruje tablica 2.

Tablica 2

Strategie zaangażowania RK i KRL-D we wzajemną współpracę gospodarczą i ich konsekwencje

		KRL-D		
Stopień zaangażowania		<i>Brak</i>	<i>Niski</i>	<i>Wysoki</i>
RK	<i>Brak</i>	Upadek reżimu lub całkowite uzależnienie od Chin	Upadek reżimu lub całkowite uzależnienie od Chin	Nagły upadek reżimu, wywołany otwarciem informacyjnym
	<i>Niski</i>	Przetrwanie reżimu	Powolne zmiany społeczne, przedłużone funkcjonowanie reżimu	Nagły upadek reżimu, wywołany otwarciem informacyjnym
	<i>Wysoki</i>	Sprawne funkcjonowanie reżimu, wysokie wydatki na zbrojenia. Wysokie koszty i duże ryzyko RK	Przyspieszone zmiany społeczne w KRL-D, wysokie wydatki na zbrojenia. Wysokie koszty i duże ryzyko RK	Nagły upadek reżimu, wywołany otwarciem informacyjnym

Źródło: opracowanie własne

Zakładając, że żaden z partnerów nie dąży do autodestrukcji, strategie wysokiego stopnia zaangażowania nie zostaną zastosowane. Dla Korei Północnej w każdym przypadku szerokie otwarcie się na RK oznaczałoby upadek reżimu. Korea Południowa nie może zatem ryzykować dużego zaangażowania gospodarczego w KRL-D ze względu na ryzyko polityczne, np. nacjonalizację inwestycji oraz wykorzystywanie przez reżim środków z pomocy przeciwko świadczącemu pomoc.

Całkowite zawieszenie współpracy gospodarczej z KRL-D wydaje się również mało prawdopodobne. Niekontrolowany upadek reżimu wywołany trudnościami gospodarczymi lub dalsze uzależnienie kraju od Chin, zarówno dla KRL-D jak i z perspektywy długookresowej polityki nastawionej na zjednoczenie podzielonej Korei, byłyby zjawiskami negatywnymi.

Relacje gospodarcze między Koreami oscylują pomiędzy zaangażowaniem minimalnym i okresami strategicznego wycofywania się. Korea Północna próbuje ze swojej strony w jak najmniejszym stopniu angażować się we współpracę, a więc korzystać z niej finansowo, ale nie dopuszczać do otwierania informacyjnego społeczeństwa. Korei Południowej zależy na stopniowych, rzeczywistych przemianach w KRL-D, dlatego całkowite zawieszenie współpracy byłoby błędną decyzją. Manipulowanie poziomem współpracy może pozwolić jednak na pewne, korzystne z perspektywy celów RK ustępstwa, a więc na minimalnej choć symetrii zaangażowania.

W oparciu o przedstawiony powyżej model, można z łatwością interpretować zmiany w poziomie zaangażowania we wzajemną współpracę obu stron na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat.

W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. międzykoreańska współpraca gospodarcza praktycznie nie istniała. Korea Północna będąc na granicy bankructwa, operując argumentami humanitarnymi, zwróciła się do RK o pomoc. W języku przedstawionego powyżej modelu wykazała chęć zaangażowania. Odpowiedzią była nie tylko pomoc humanitarna, ale również chęć kooperacji gospodarczej. Na przełomie XX i XXI wieku doszło do ustaleń, na mocy których przedsiębiorstwo południowokoreańskie otrzymało koncesję na szeroko zakrojoną działalność gospodarczą w KRL-D, wzrosła wymiana handlowa między krajami oraz poziom pomocy. Korea Północna nie mogła pozwolić sobie jednak na wysoki stopień zaangażowania gospodarczego RK ze względu na negatywne społecznie konsekwencje. Dlatego nie doszło do pełnej realizacji nawet pierwszego etapu rozwoju KIC. Zwiększenie zatrudnienia w kompleksie z 40.000 do 100.000 osób oznaczałoby „narażenie” na kontakt z przedstawicielami świata zewnętrznego znacznie większej grupy ludności, dowożonej z dalek położonych obszarów. Powodowałyby to rozprzestrzenianie się informacji¹⁶. Korea Północna wysyłała więc negatywne sygnały w postaci np. utrudnień w działalności KIC, czy też wzrostu napięcia militarnego. Ograniczenie zaangażowania Korei Północnej we wspólne projekty zgodnie ze strategią *Tit for*

¹⁶ W Korei Północnej nie istnieje swoboda poruszania się, dlatego przepływ informacji jest normalnie ograniczony.

Tat zostały ukarane przez RK groźbą odcięcia dopływu środków finansowych, po to, aby zmotywować partnera do powrotu do współpracy.

Perspektywa gospodarczych stosunków dwustronnych

Korea Północna balansuje pomiędzy zaangażowaniem przynoszącym znaczne dochody i minimalizowaniem skutków kontaktów własnych obywateli ze światem zewnętrznym. Tłumaczy to brak rzeczywistego poparcia dla nowych form zaangażowania firm południowokoreańskich w KRL-D i usilne próby utrzymania już istniejących projektów i uzyskania z nich dodatkowych dochodów.

Rząd Lee Myung-baka konsekwentnie opierał się szantażowi władz KRL-D w kwestiach wznowienia wycieczek¹⁷ i podniesienia płac pracowników Kaesongu, ponieważ nie przyniosłyby one żadnych dodatkowych, pozytywnych z perspektywy południowokoreańskiej zmian na Północy. Utrzymywanie produkcji w ramach KIC pozwala zachować środki nacisku na Pjongjang. Dla RK jest to więc sprawdzanie działania strategii minimalnej współpracy otwierającej¹⁸, która nastąpiła po latach próby zastosowania strategii szerszego zaangażowania.

Zgodnie z przedstawionym modelem *ceteris paribus* można oczekiwać ograniczonej zmiany w postępowaniu Pjongjangu. Władze reżimu wydają się nerwowo poszukiwać dopływu gotówki niezbędnej do zapewnienia sobie przetrwania. Częściowo temu służyć miała reforma walutowa, świadczy o tym również potwierdzone przez zachodnich dyplomatów zachęcanie inwestorów zagranicznych do zaangażowania w KRL-D, a przede wszystkim niezwykle częste podróże niedawno zmarłego lidera kraju do Chin¹⁹.

Jeśli te próby nie przyniosą spodziewanego skutku, władze w Pjongjang będą zmuszone poczynić ustępstwa wobec RK. Być może zdecydują się one na powrót do dialogu rozbrojeniowego prowadzonego w ramach zawieszonych w 2008 r. rozmów sześciostronnych, oraz niewielkiego zwiększenia zaangażowania w projekty gospodarcze. Będzie to skutkować uruchomieniem szerszego dostępu do pomocy finansowej i wznowieniem zawieszonych wspólnych międzykoreańskich projektów. Taki przebieg wydarzeń zakłada kontynuowanie polityki zmarłego wodza. Jest on tym bardziej prawdopodobny, że rok 2012 został ogłoszony jako rok obchodów osiągnięcia przez KRL-D pozycji „zamożnego i silnego kraju”. Władze mogą więc starać się choć w minimalnym stopniu sprostać oczekiwaniom.

Przeciwny scenariusz, zakładający uzyskanie zwiększonej pomocy z Chin, a więc jakościowej zmiany w polityce chińskiej, możliwej w sytuacji zmiany lidera. Tak rozwój wydawań pozwala oczekiwać eskalowania przez KRL-D

¹⁷ Wycieczki miały stosunkowo mały wpływ na ludność KRL-D. Jako obsługę kurortu w Górach Diamentowych zatrudniano częściowo Chińczyków.

¹⁸ Sam fakt pracy w KIC około 40.000 obywateli KRL-D stykających się z nowoczesną infrastrukturą, pracujących w relatywnie bardzo dobrych warunkach powoduje dotarcie do dużej grupy osób informacji na temat zamożności RK.

¹⁹ W ciągu niewiele ponad roku przed śmiercią, Kim Dzong Il odwiedzał Chiny z niezwykłą jak dotąd częstotliwością.

napięcia w regionie. Celem tych działań będzie mobilizacja wewnętrzna społeczeństwa, mająca przeciwdziałać niekorzystnym zmianom społecznym, wynikającym z działania wolnego rynku zasilanego towarami z Chin²⁰.

Długookresowo, nawet minimalne zaangażowania KRL-D w wymianę gospodarczą z RK i rozwój szarej strefy będzie pogłębiało otwieranie informacyjne społeczeństwa, a więc negatywne, z punktu widzenia reżimu, przemiany społeczne. Samo funkcjonowanie bazarków, działających w oparciu o nielegalny handel z Chinami, wspomaganych napływem pomocy z RK, powoduje rozprzestrzenianie się wiedzy o świecie zewnętrznym m.in. za pomocą niezwykle popularnych, nielegalnie sprzedawanych płyt DVD z południowokoreańskimi serialami.

Bibliografia

- BoK, [2010], Gross Domestic Product of North Korea in 2010, Bank of Korea, http://www.nkeconwatch.com/nk-uploads/GDP_of_North_Korea_in_2010.pdf, dostęp 21.12.2011.
- Choi Kwan, Kim E. Han, Merrill Yesook (red.), [2003], *North Korea in the world economy*, RoutledgeCurzon, Londyn, Nowy Jork.
- Declaration on the Advancement of South-North Korean Relations, Peace and Prosperity*, Pjongjang, 04.10.2007.
- Eberstadt N., [2004], *The persistence of North Korea*, „Policy Review”, nr 127.
- Feng Zhu, [2010], Economic Collapse in North Korea on Progress?, [w:] „Global Forum on North Korea Economy”, Hyundai Research Institute, Seul 2010.
- Haggard S., Noland M., [2010], *Economic Crime and Punishment in North Korea*, „EAI Asia Security Initiative Working Paper”, nr 5.
- HRI, [2010], *Global Forum on North Korean Economy 2010*, Hyundai Research Institute, Seul.
- Hyundai Asan, [2011], <http://www.hyundai-asan.com/>, dostęp: 28.05.2011.
- IMF, [2011], *World Economic Outlook Database April 2011*, IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/index.aspx>, dostęp: 27.05.2011.
- KEDO, [2005], *2005 Annual Report*, KEDO, Nowy Jork.
- Kim Myong Col, [2003], *Significance of Chinese economic success to North Korea*, [w:] *North Korea in the world economy*, (red.) E. Kwan Choi, E. Han Kim and Yesook Merrill, RoutledgeCurzon, Londyn.
- Koh Il-Dong, [2009], *Current Status of North Korean Economy: Characteristics and Riddles*, Korea Development Institute.
- Lankov A., [2009a], *The North Korean Paradox and the Subversive Truth*, „Asian Outlook”, AEI, nr 1.
- Lankov A., [2009b], *Pyongyang Strikes Back: North Korean Policies of 2002–08 and Attempts to Reverse „De-Stalinization from Below”*, „Asia Policy”, nr 8.
- Lankov A., [2010], *Why we are likely to deal with the North Korean problem for years to come: some remarks of a life-long Pyongyang watcher*, [w:] *Global Forum on North Korean Economy 2010*, HRI, Seul.
- Lee Han-Hee, [2008], *Korean Peninsula Security Index*, SERI Quarterly, nr 2.
- Lim Wonhyuk, [2006], *Inter-Korean Economic Cooperation at a Crossroad*, KDI, Seul.
- MoU, [2011a], *2010 White Paper on Korean Unification*, Ministry of Unification, Seul.
- MoU, [2011b], Ministry of Unification, Inter-korean Affaires, Gaeseong, http://eng.unikorea.go.kr/eng/default.jsp?pgname=AFFexchanges_gaeseong, dostęp: 29.05.2011.

²⁰ Dodatkową przyczyną możliwych prowokacji może być próba potwierdzenia pozycji młodego lidera Kim Dzong Una obejmującego władzę po śmierci ojca Kim Dzong Ila.

- MoU, [2011c], Ministry of Unification, Inter-korean Affaires, Statistics, http://www.unikorea.go.kr/eng/default.jsp?pgname=AFFexchanges_statistics, dostep: 29.05.2011.
- MoU, [2011d], Ministry of Unification, Inter-korean Affaires, Humanitarian Assistance, http://eng.unikorea.go.kr/eng/default.jsp?pgname=AFFhumanitarian_assistance, dostep: 30.05.2011.
- Myers B., [2010], *North Korea's „Hikikomori” economy*, [w:] „Global Forum on North Korea Economy”, Hyundai Research Institute, Seul.
- Nanto D.K., Chanlett-Aver E., [2009], *North Korea: Economic Leverage and Policy Analysis*, „CRS Report for Congress”, Congressional Research Service, Waszyngton.
- Noland M., [2004], *Famine and Reform in North Korea*, „Asian Economic Papers”, nr 3.
- Noland M., [2007], *The Future of North Korea*, „World Economics”, nr 3.
- Noland M., [2010], *Why Sanctions Can Hurt North Korea*, CRF, 07.08, 2010, <http://www.cfr.org/north-korea/why-sanctions-can-hurt-north-korea/p22762>, dostep: 26.05.2011.
- Noland M., Robinson Sh., Wang Tao, [2000], *Rigorous Speculation: The Collapse and Revival of the North Korean Economy*, „World Development”, nr 28.
- Robinson M.E., [2007], *Korea's twentieth-century Odyssey*, University of Hawai'i Press, Honolulu.
- Rzepliński A., Hosaniak J. (red.), [2004], *Korea Północna za zasłoną*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa.
- Song Byung-Nak, [2003], *The rise of the Korean economy*, Oxford university press, Nowy Jork.
- Yoon Seosk, [2007], *An Economic Perspective of Kaesong Industrial Complex in North Korea*, „American Journal of Applied Sciences”, nr 11.

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SOUTH AND NORTH KOREA

Summary

The paper addresses the topic of inter-Korean economic cooperation. The author describes the development of economic relations between the Republic of Korea and the Democratic People's Republic of Korea from their establishment to the present day. The focus of the paper is on determining both countries' underlying reasons for varying their level of engagement in joint business projects. The author argues that South Korea and North Korea established economic cooperation in order to achieve contradictory goals. North Korea decided to engage in economic cooperation with South Korea after the breakup of the Soviet Union. North Korean leaders were hard pressed to secure a new source of income in order to stay in power. South Korea welcomed North Korea's willingness to cooperate in the hope that gradual changes in the regime would lead to greater openness and democratization.

The analysis uses a simple decision model based on game theory. It incorporates strategies of different levels of engagement of both countries and the consequences of their implementation. This model explains past changes in inter-Korean economic exchange and makes it possible to predict future trends.

Keywords: inter-Korean economic cooperation, South Korea, North Korea, Kaesong Industrial Complex

JEL classification codes: F59, P33, P45
